

*Спеціалізованій вченій раді Д 11.051.03
у Донецькому національному
університеті імені Василя Стуса*

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертаційну роботу
Бондаревської Ксенії Валентинівни
«Стратегія забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України»,
яка подана на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальністю
08.00.07 – Демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика**

Актуальність теми дослідження

Науково-практичне обґрунтування пріоритетів модернізації суспільства, підвищення ефективності і конкурентоспроможності національної економіки, поліпшення якості життя населення України в контексті сучасних соціальних, інституційних, технологічних перетворень, які стрімко і кардинально змінюють економіку і суспільство, є одним з найважливіших напрямів розвитку наукової думки.

Актуальність напряму дослідження соціальної безпеки на ринку праці зумовлена недостатністю в сучасному науковому дискурсі обґрунтування як теоретичних і методологічних основ забезпечення соціальної безпеки на ринку праці, так і практичних передумов її формування за сучасних соціально-економічних трансформацій у країні. Це завдання особливо актуалізується в наш час такими причинами: по-перше, поглибленням структурного дисбалансу на ринку праці, наслідком якого є зростання безробіття населення та погіршення якості життя; по-друге, тривалим кризовим соціально-економічним станом нашої країни, що спричинив, зокрема, погіршення процесів відтворення робочої сили, зниження реальних доходів населення та поширення бідності; по-третє, появою нових викликів та загроз на ринку праці, пов'язаних із трансформацією соціально-трудова

відносин та впливом наслідків пандемії COVID-19. Все це негативно відображається на захищеності соціальних інтересів населення, що являє собою соціальну безпеку, та потребує глибокого й комплексного вивчення.

Дослідження проблематики ринку праці та соціальної безпеки населення у вітчизняній економічній науці мають багаті традиції й суттєві здобутки, однак дисертаційна робота к.е.н., доцента Бондаревської К.В. презентує новий погляд на ці проблеми в контексті нових викликів.

Зазначене визначає безперечну актуальність, наукову і практичну значущість дисертаційної роботи Бондаревською К.В.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Наукові результати, що одержані Бондаревською К.В. і виносяться на захист, є достатньо обґрунтованими. Вони полягають в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад дослідження соціальної безпеки на ринку праці, а також практичних рекомендацій щодо розробки стратегії забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України.

Не викликає сумнівів достовірність основних положень дисертації, цінність висновків і пропозицій, оскільки вони базуються на глибокому вивченні дисертанткою сучасних теоретико-методологічних і практичних проблем економічної теорії, соціальної економіки та політики, професійному використанні сучасних методів дослідження, широкої та достовірної інформаційної бази.

Наукова новизна цієї роботи така:

— виокремлено новий напрям наукового дослідження, який полягає в обґрунтуванні концептуальних засад розробки багаторівневої стратегії забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України, що базується на введенні в науковий обіг поняття «соціальна безпека на ринку праці» та визначенні стратегії забезпечення соціальної безпеки на ринку праці

України. Все це має сприяти подоланню загроз розвитку ринку праці та забезпеченню високого рівня доходів і добробуту населення, на основі врахування таких пріоритетів, як безпека зайнятості та безпека оплати праці (с.405-425);

- розроблено державну стратегію забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України, що має на меті досягнення збалансованого розвитку ринку праці, детінізацію соціально-трудових відносин, зниження безробіття серед вразливих груп населення на основі підвищення їх конкурентоспроможності, зростання рівня оплати праці. Імплементация цієї стратегії допоможе запобігти чи зменшити загрози розвитку ринку праці, а також забезпечити вищий рівень добробуту громадян України (с. 425-432);

- розроблено концептуальні основи механізму оцінки ключових загроз соціальній безпеці на ринку праці України та перспектив їх нейтралізації на основі застосування методів експертного опитування, економіко-математичного моделювання та прогнозування, імітаційної моделі оцінки ефективності стратегічних напрямів щодо забезпечення соціальної безпеки на ринку праці (с. 318-398);

- удосконалено наукові підходи щодо структурування рівнів соціальної безпеки на ринку праці та обґрунтовано її компоненти на кожному з окреслених рівнів, що визначає необхідну теоретичну базу для вивчення стану соціальної безпеки на ринку праці та розробки напрямів її забезпечення (с. 66-69);

- визначено концептуальні основи механізму інституційного забезпечення соціальної безпеки на ринку праці, що дозволяє сформувати інституційні основи забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України (с. 76-86);

- запропоновано організаційно-економічні основи забезпечення соціальної безпеки осіб старшого віку на ринку праці, що покликані підвищити рівень конкурентоспроможності означеної категорії робочої сили, запобігти поширенню безробіття та тінізації зайнятості та надати можливість

їх повноцінної участі у соціально-трудових відносинах (с. 276-277, с. 283-292);

- визначено авторський підхід щодо нейтралізації проблемних явищ та загроз безпеці оплати праці на основі їх взаємозв'язку зі станом виконання функцій заробітної плати (відтворювальної, стимулюючої, регулюючої, соціальної, забезпечення платоспроможного попиту населення), що передбачає розробку практичних заходів, спрямованих на подолання проблем безпеки оплати праці (с. 295-298, с. 312-315);

- розроблено концепцію корпоративної стратегії забезпечення безпеки зайнятості та оплати праці, основою якої є необхідність досягнення збалансованості внутрішньоорганізаційного ринку праці, ефективності відносин зайнятості та оплати праці, зростання трудових доходів персоналу, що сприятиме формуванню стану захищеності інтересів працівників у вказаних питаннях (с. 468-494);

- визначено концептуальні основи розробки та впровадження корпоративної системи наставництва та професійного коучингу, спрямованої на ефективну взаємодію молодих працівників та працівників старшого віку у процесі навчання, що у результаті буде забезпечувати використання їх сильних сторін та пом'якшення слабких з метою зміцнення соціальної безпеки (с. 472-483);

- розвинуто понятійно-категорійний апарат дослідження, зокрема запропоновано трактування категорій «соціальна безпека», «безпека зайнятості», «безпека оплати праці» (с. 53-54, с. 66-69);

- розроблено пропозиції щодо детінізації відносин зайнятості та оплати праці, що враховують заходи нормативно-правового, регулятивного, адміністративного, стимулюючого, економічного, соціального та інформаційного характеру та покликані нейтралізувати загрозу поширення неформальних соціально-трудових відносин (с. 243-249);

- запропоновано підходи щодо формування механізму взаємодії ринку

праці та ринку освітніх послуг, зокрема у контексті авторських проєктів розвитку молодіжного підприємництва та партнерства закладів освіти з роботодавцями щодо навчання осіб старшого віку, які мають на меті зміцнення соціальної безпеки на ринку праці цих вікових категорій робочої сили (с. 435-452);

– розроблено підходи щодо моделювання стратегій соціальної безпеки на ринку праці в контексті трансформації загроз на основі розробки імітаційної моделі (с. 377-397).

Зміст дисертації, її завершеність та оформлення

Основним результатом наукового дослідження Бондаревської К.В. є наукове обґрунтування та розробка теоретико-методологічних основ системного дослідження соціальної безпеки на ринку праці та практичних рекомендацій щодо формування стратегії забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України, що впливають із мети роботи та поставлених завдань.

Слід підкреслити, що негативні соціально-економічні процеси, які відбуваються в Україні, значною мірою є наслідками недостатнього теоретичного і організаційно-методологічного обґрунтування сучасних процесів забезпечення соціальної безпеки на ринку праці. З огляду на це, важливим доробком автора вважаємо подальший теоретико-методологічний розвиток засад дослідження соціальної безпеки на ринку праці, зокрема у трактуванні її сутності та структури, визначенні базових категорій, обґрунтуванні інституційного й нормативно-правового забезпечення (розділ 1).

Визначення теоретико-методологічної бази надає можливість провести детальний аналіз тенденцій розвитку світового та національного ринку праці, що впливають на соціальну безпеку, а також здійснити комплексну рейтингову оцінку рівня соціальної безпеки на ринку праці України у регіональному вимірі за авторською методикою. Важливе значення має і порівняльний аналіз країн ЄС та України у контексті індикаторів соціальної

безпеки на ринку праці, що надає можливість виокремити позитивний приклад у сфері розвитку ринку праці та його соціальної безпеки (розділ 2).

Вагоме теоретичне і практичне значення має проведений у третьому розділі соціально-економічний аналіз чинників соціальної небезпеки на ринку праці України, що передбачав дослідження параметрів неформальної зайнятості та наслідків її впливу, діагностику стану соціальної безпеки молоді та осіб старшого віку на ринку праці стосовно поширення явища безробіття, ідентифікацію загроз у сфері оплати праці та шляхів їх подолання.

Позитивною рисою дисертаційної роботи є виявлення ключових загроз та перспектив підтримки соціальної безпеки на ринку праці України за допомогою запропонованого механізму оцінки ключових загроз соціальній безпеці на ринку праці України та перспектив їх нейтралізації, що включає проведення та аналіз результатів експертного опитування, розробку факторних моделей загроз та імітаційної моделі стратегій забезпечення соціальної безпеки на ринку праці (розділ 4).

Безумовно важливі наукові результати викладено у розділі 5 «Імперативи розробки та реалізації багаторівневої стратегії забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України», де розроблено концептуальні засади багаторівневої стратегії соціальної безпеки на ринку праці, обґрунтовано напрями реалізації стратегії забезпечення соціальної безпеки ринку праці на національному та регіональному рівнях, визначено стратегічні пріоритети соціальної безпеки на внутрішньофірмовому ринку праці.

За результатами кожного розділу і загалом в кінці роботи авторкою зроблені ґрунтовні логічні висновки.

Дисертація Бондаревської К.В. є логічною, завершеною науковою працею, відповідає паспорту спеціальності 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика, оформлена відповідно до встановлених вимог.

Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в опублікованих роботах автора

Результати дисертаційної роботи Бондаревської К.В. достатньо повно оприлюднені у наукових публікаціях. Вони опубліковані у 85 наукових працях загальним обсягом 36,46 д.а., серед них – 4 публікації у колективних монографіях, 22 статті в наукових фахових виданнях (14 з них у співавторстві), 4 статті у наукових періодичних виданнях країн ОЕСР та ЄС, які включені до міжнародних наукометричних баз (із них 3 – у співавторстві), 12 публікацій в інших наукових виданнях (із них 9 – у співавторстві), 43 публікації за матеріалами конференцій (із них 30 – у співавторстві).

Дискусійні положення та зауваження

Високо оцінюючи дисертаційну роботу Бондаревської К.В., вважаю за необхідне висловити критичні зауваження, вказати на дискусійні положення.

1. У теоретичній частині роботи не окреслено зв'язок соціальної безпеки на ринку праці з іншими складовими соціальної безпеки, зокрема, демографічною, освітньою, міграційною, безпекою соціального захисту та пенсійного забезпечення (с. 56-60). Це могло б це значно посилити авторські напрацювання теоретичних аспектів дослідження.

2. У п.1.3 на основі аналізу вже існуючих методологій оцінки соціальної безпеки запропоновано методику рейтингової оцінки рівня соціальної безпеки на ринку праці України за регіонами, яка включає аналіз індикаторів безпеки зайнятості (3 дуже прості показники – рівень зайнятості, рівень безробіття і середньооблікова чисельність працівників) та індикаторів безпеки оплати праці (ще 3 дуже прості показники – середньомісячна заробітна плата (ЗП), індекс реальної ЗП, відношення середньомісячної номінальної ЗП до прожиткового мінімуму). Орієнтири для цих індикаторів не обґрунтовано. Чому, наприклад, рівень зайнятості й всі інші показники

(крім рівня безробіття) мають прямувати до них? Не беруться до уваги такі показники (а, відповідно, явища) як рівень тіньової зайнятості та тіньової ЗП. Тобто обрані показники не розкривають багатопланову сутність соціальної безпеки. Автор виходила з доступності даних, а не з потреби об'єктивної оцінки явища. В ідеалі треба було б підібрати комплексну систему складніших індикаторів, обґрунтувати значення-орієнтири для усіх індикаторів, розрахувати показники наближення/віддалення від них, зробити прогноз їх досягнення за різними сценаріями, інтеграцію і декомпозицію показників. Для цього слід було б врахувати підходи, запропоновані у сучасних публікаціях з питань стратегічних підходів до соціальної безпеки (напр, д.е.н. Харазішвілі Ю.М.), результати яких опубліковано як в Україні, так і у провідних міжнародних виданнях.

3. В такому випадку обґрунтованішою могла би бути і заключна частина роботи – п.5.2 «Обґрунтування та реалізація стратегії забезпечення соціальної безпеки на ринку праці». Визначені стратегічні орієнтири формування соціальної безпеки на ринку праці на рівні індикаторів мали б стати, по суті, стратегією її розвитку в Україні. Вони необхідні для порівняння з фактичними значеннями індикаторів для визначення міри наближеності не до максимуму або мінімуму (що не реально), а до бажаного стану, та обґрунтування конкретних заходів соціально-економічної політики на період.

4. За підсумками експертного дослідження автором було визначено вплив стратегічних пріоритетів розвитку ринку праці на забезпечення його соціальної безпеки (рис. 4.6, с. 344), у межах якого відображено, що розвиток інтелектуального потенціалу впливає лише на безпеку оплати праці. Не погоджуємося з таким висновком дисертантки, оскільки вважаємо, що розвиток інтелектуального потенціалу впливає не лише на безпеку оплати праці, а й на безпеку зайнятості, зокрема в контексті підвищення конкурентоспроможності робочої сили на етапі пошуку роботи.

5. З метою проведення економіко-математичного моделювання загроз соціальній безпеці на ринку праці було обрано метод факторного аналізу, а

саме – метод головних факторів. У той же час, у роботі немає обґрунтування вибору саме цього методу для проведення дослідження (с. 348-353).

6. Науковою і практичною цінністю характеризується концепція багаторівневої стратегії забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України. Однак, у межах даної концепції автором враховано лише державну стратегію та корпоративну стратегію, в той час як місце стратегічних напрямів забезпечення соціальної безпеки на ринку праці регіонів залишилося не визначеним (рис. 5.3, с. 419).

7. З урахуванням складної ситуації у сфері соціальної безпеки на ринку праці, що загострюється в умовах пандемії COVID-19, доцільно було б конкретизувати напрями подолання негативних явищ, зокрема у контексті застосування нестандартних форм праці на рівні суб'єктів господарювання (наприклад, дистанційного формату роботи), що само по собі несе в собі ряд як позитивних, так і негативних характеристик (с. 470-471).

Зроблені зауваження не впливають на загальну високу оцінку дисертації Бондаревської К.В., їх слід розглядати як побажання щодо подальших наукових розробок здобувача.

Загальний висновок

Оцінюючи дисертаційну роботу в цілому, можна зробити висновок, що авторці вдалося вирішити поставлені завдання, в результаті чого вирішено важливе науково-практичне завдання обґрунтування теоретико-методологічних основ системного дослідження соціальної безпеки на ринку праці та практичних рекомендацій щодо розробки стратегії забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України.

Дисертаційна робота Бондаревської К.В. на тему «Стратегія забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України» є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, має суттєву наукову новизну і безперечну практичну значущість.

Автореферат дисертації Бондаревської Ксенії Валентинівни і публікації авторки відображають основний зміст роботи. Автореферат не містить положень, що не відображені в дисертації, оформлений відповідно до встановлених вимог.

За змістом, важливістю і глибиною вирішення наукових завдань, оформленням, дисертація відповідає чинним вимогам, які викладені у пунктах 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами і доповненнями), що висуваються до докторських дисертацій.

Авторка дисертаційної роботи «Стратегія забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України» Бондаревська Ксенія Валентинівна зробила суттєвий внесок в теорію і практику економічних досліджень і заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Офіційний опонент
доктор економічних наук, професор
кафедри економіки підприємства
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

 О. А. Грішнова

Підпис Грішнкової О.А. засвідчую:

Підпис засвідчую
Вчений секретар НДЧ
КАРАУЛЬНА Н.В.
04.04.2021р

